

CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT (SECOLELE XIV–XV)

FRANCISC PAP

Prima perioadă a circulației monetare „moderne” (adică cea a preschimbării în principiu anuale a monedei în cadrul regatului maghiar) în Transilvania și Banatul românesc este legată de două praguri de timp, unul inferior, celălalt superior. Pragul cronologic inferior este cel al anului 1323, când regele Ungariei, Carol Robert I, înfăptuiește o reformă economică complexă, cuprinzând și măsuri monetare, ce rezidă în rebaterea anuală a monedei emise și circulante cu un an înainte și, după câțiva ani, baterea chiar a unor nominale noi¹. În pofida acestei măsuri monetare regale, practica circulației monetare a perpetuat, o bună bucată de vreme, obiceiul de a da respectiv de a primi și vechea monedă, anterioară reformei². În felul acesta, probabil că abia anul 1338 marchează intrarea în vigoare a reformei monetare. Pragul cronologic superior este marcat de reforma regelui Matia I din anul 1467 (de altminteri, intrată în practica zilnică într-un mod la fel de dreptat ca aceea a pragului inferior). La data menționată se introduce moneda cu valoare efectivă de durată (valoare care a fost și ea coruptă prin acțiunea succesivă a unor inflații monetare, dar abia la câteva decenii după 1467). Inovația formală esențială este cea că pe revers apare Madona cu Iisus în brațe; în 1471 va apărea și varianta pentru piesele de aur³. Întrucât data exactă a emisiunii nu figurează încă pe monedă, vom considera – oarecum arbitrar – cele două praguri ca delimitând perioada circulatorie a acestei monede și în Transilvania și Banat. În cadrul unora din nu prea numeroasele tezaure monetare ale perioadei vom găsi și monedă străină, a cărei prezență vom căuta s-o explicăm de la caz la caz.

Consultând repertoriul tezaurelor monetare ale perioadei cunoscute de noi (publicate și inedite), remarcăm că cea mai constantă componentă a lor este moneda maghiară. În 16 din totalul de 21 de tezaure, deci în peste 76% din ele, vom afla numai monedă maghiară. Dacă vom examina tabelul cronologic (întocmit după anul sau perioada de încheiere în cazul fiecărui tezaur), ne vom da însă seama imediat de două realități. Prima este aceea că nu exista nici o separare bazată pe perioada de circulație, iar cea de-a doua este că nu putem vorbi nici de o delimitare geografică a tezaurelor (adică o circulație monetară aparte în Transilvania și una în Banat).

Este o constatare subliniată încă și de examinarea tezaurelor monetare ce conțin și piese din afara Ungariei (tabelul I, nr. 1, 2, 8, 13 și 20). Tezaurul de la Codlea, jud. Brașov (nr. 2) conține așa-ziși denari banali slavoni, emiși încă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea de ambițiosul și intrigantul ban al Slavoniei, Ioachim de Bektári (1270–1272, 1276), ca și în timpul regilor Ștefan al V-lea (1270–1272) și

Ladislau al IV-lea copil (1272). Monede emise în Boemia vom găsi în tezaurile de la Șoimeni, com. Vultureni, jud. Cluj (nr. 1) și Cluj-Mănăștur (nr. 8), în total puțin la număr, și între acestea, cu excepția unei singure piese – obolul episcopului de Praga, Henric Bretislav (sfârșitul secolului al XII-lea, în tezaurul monetar de la Cluj-Mănăștur), groși praghezi din secolele XIV–XV, indicând fie o circulație comercială de mică anvergură, fie chiar intrarea întâmplătoare în tezaurele menționate; în orice caz, o prezență incontestabilă în această parte a regatului. Un interes mai deosebit prezintă singura piesă de aur – un florin venețian emis de dogele Mihail Steno (1400–1414) – aflată în tezaurul de la Soporu de Câmpie, com. Frata, jud. Cluj (nr. 13), tezaur compus integral din piese de aur, și anume florini ai regilor ungari Sigismund, Albert și Vladislav I. Cu Ungaria s-au înregistrat (nu frecvent) legături de această natură, dar pentru Transilvania acesta este singurul caz. Cât privește piesa de o jumătate de groș de Swidnica (Schweidnitz) din tezaurul (nr. 20) de la Carașova, jud. Caraș-Severin, găsim că această prezență nu este neobișnuită, de vreme ce ea ilustrează grăitor o opinie a noastră mai veche, conform căreia monedele componente ale unui tezaur au fost fără excepție și, poate, chiar înters rulate înaintea ascunderii lor⁴.

Așadar, circulația monetară din Transilvania și Banat, în secolele XIV–XV, nu este străină de prezența unor monede slavone, sârbești, boemiene, din Țara Românească, venețiene (vezi tabelul I). Nu putem determina exact mobilul acestei circulații. Consultarea tabelului ne dezvăluie însă că marea majoritate a pieselor ce au circulat în Transilvania și Banat în secolele XIV–XV constau din emisiuni ale Ungariei. În cadrul acestora, preponderente sunt exemplarele emise de regele Sigismund I de Luxemburg (tabelul I, nr. 7, 9–14, 16–21), dar pe lângă acestea vom găsi într-un număr relativ ridicat și cu prezență constantă și piese emise de Carol Robert, Ludovic I și Maria (în tezaurele nr. 1–6, 8, 10–12, 15). Repertoriul stă așadar mărturie faptului că elementul de bază al circulației monetare din Transilvania și Banat în secolele XIV–XV a fost moneda emisă de regatul Ungariei. Faptul nu e deloc neobișnuit, nu numai datorită apartenenței Transilvaniei și Banatului vremii la regatul Ungariei, ci și bunei calități a monedei maghiare, mai cu seamă în deceniile 3–4 ale secolului al XIV-lea⁵. În pofida volumului restrâns (e vorba numai de tezaurele monetare ale secolelor XIV–XV), este totuși un semn al integrării acestei zone geografice nu numai în viața economică a Ungariei, ci și în circulația monetară din Peninsula Balcanică și bazinul Mediteranei.

Reamintim că pe baza tezaurelor monetare cuprinse în repertoriu nu putem face nici o deosebire de esență în ce privește emiterea și circulația monedelor în Transilvania față de cele din Banat. Totuși, trebuie să menționăm faptul că, cu o singură excepție, monedele neungurești din tezaurele monetare prezentate în tabel nu au circulat și în Banat. Excepția, și anume piesa de Swidnica din tezaurul de la Carașova, este o monedă târzie, din primul pătrar al secolului al XVI-lea, emisă de regele Ludovic al II-lea. Prezența sa într-un tezaur care, altfel, conține emisiuni din timpul regelui Sigismund, s-ar potrivi mai bine etapei ulterioare de circulație monetară, aceea a secolelor XV–XVII. De aceea, suntem înclinați a nu lua în considerare tezaurul în cauză ca reflectând o circulație monetară specific bănățeană.

Să trecem, acum, în revistă, măcar expeditiv, concordanța dintre tezaurele monetare în cauză și atestarea documentară a așezărilor unde au fost găsite, respectiv dacă există elemente de nouitate în această privință. Vom lua în considerare ca material de referință *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania* al lui C. Suciu⁶, dicționar care, cu toate că de la editarea sa au apărut unele date noi și a fost redactat conform împărțirii administrative de acum câteva decenii, corespunde și astăzi prin excelență cerințelor impuse unei surse istorice de toată credibilitatea.

Tabelul I

Tezaur monedare din Transilvania și Banatul românesc cu emisiuni din perioada 1323–1467 (1471)

Nr. crt.	Localitatea	Cronologie	Emisiuni	Bibliografie
1.	Șoimeni (jud. Cluj)	(1270-1277) – (1308-1342)	Ungaria, Serbia, Cehia	NK 4, 12-15; SCN 2, 295.
2.	Codlea (jud. Brașov)	(1270-1272) – (1346-1349)	Ungaria, Slavonia	BSNR 86-87, 143-149
3.	Cernat (jud. Covasna)	(1342-1382)	Ungaria	Inedit
4.	Timișoara (jud. Timiș)	(1382-1387)	Ungaria	Délm, 42
5.	Alba Iulia (jud. Alba)	(1342-1382) – (1382-1387)	Ungaria	NK 3, 170
6.	Dejan (jud. Timiș)	(1308-1342) – (1382-1387)	Ungaria	Délm, 16
7.	Axente Sever (jud. Sibiu)	Sec. XIV-XV	Ungaria	Inedit
8.	Cluj-Mănăștur (jud. Cluj)	(1382-1387) – (1386-1418)	Ungaria, Țara Românească	Inedit
9.	Ocna Sibiului (jud. Sibiu)	(1387-1437)	Ungaria	Inedit
10.	Florești (jud. Cluj)	(1382-1387) – (1387-1437)	Ungaria	Inedit
11.	Biharia (jud. Bihor)	(1382-1387) – (1387-1437)	Ungaria	Inedit
12.	Cadar (jud. Timiș)	(1342-1382) – (1387-1437)	Ungaria	TRÉ Ű.F. 3, 103, 120, 121, 173, 174; Délm, 22
13.	Soporu de Câmpie (jud. Cluj)	(1387-1437) – (1439-1440)	Ungaria, Venetia	NK 16, 126
14.	Timișoara (jud. Timiș)	(1387-1437) – (1440-1446)	Ungaria	Délm, 40
15.	Coronini (jud. Caraș-Severin)	(1095-1116) – (1444-1446)	Ungaria	SCN 8, 134
16.	Turda (jud. Cluj)	(1387-1437) – (1446-1453)	Ungaria	CN 1, 32-41
17.	Becicherecu Mic (jud. Timiș)	(1387-1437) – (1446-1456)	Ungaria	Délm, 9
18.	Gad (jud. Timiș)	(1387-1437) – 1457	Ungaria	Délm, 19
19.	Reghin (jud. Mureș)	(1387-1437) – (1490-1516)	Ungaria	Münzhorte, 159-162
20.	Carașova (jud. Caraș-Severin)	(1387-1437) – 1524	Ungaria, Swidnica	BSNR 88-89, 276
21.	Beregsău (jud. Timiș)	(1387-1437) – (1516-1526)	Ungaria	Délm, 10

Abrevieri (altele decât cele din lista BSNR): Délm = I. Berkeszi, *Délmagyarország éremleletei*, Timișoara, 1907; Münzhorte = E. Chirilă, N. Gudea, V. Lazăr, A. Zrinyi, *Münzhorte und Münzfunde aus dem Kreismuseum Mureș*, Târgu Mureș, 1980; TRÉ = *Történelmi és Régészeti Értesítő*, Budapesta.

Aproape în totalitate, tezaurul nostru corespunde anului sau perioadei primei atestări documentare a așezării. Excepție fac așezările unde au fost găsite tezaurul monedare nr. 1, 6, 12 și 15, unde data sau perioada de început premerge mențiunii documentare. Este, deci, vorba în primul rând despre tezaurul monedat de la Șoimeni, com. Vultureni, jud. Cluj (nr. 1 în tabel), unde groșii emiși de Uroș I (cel Mare) al Serbiei (1243–1277) și cei boemieni ai regelui Venceslav al II-lea (1278–1305) au fost emiși înainte de mențiunea documentară 1332 din lucrarea amintită⁷. Conform acestor date de natură numismatică, așezarea ființa cu cca o jumătate de veac înaintea primei mențiuni documentare (dacă nu cumva circulația respectivelor monede a avut loc în altă parte, ceea ce, de asemenea, nu poate fi exclus). Celelalte cazuri sunt bănățene, și anume Dejan, com. Moravița (nr. 6) și Cadar, com. Tormac (nr. 12), ambele în jud. Timiș, și comuna Coronini (fostă Pescari), jud. Caraș-Severin. Localitățile Dejan și Cadar sunt menționate pentru prima oară în 1717, iar Coronini în 1850⁸, deci așezare omenească numismatic atestată exista aici cu cel puțin 4, respectiv 6 secole înainte (cu dubiul amintit și

pentru Șoimeni). Să nu uităm că ele sunt așezări din Banat; pe baza datelor numismatice devine posibil ca așezările menționate să fi fost locuite cu mult înainte colonizării probabil șvăbești, ba mai mult, ca să fi fost integrate și într-o circulație monetară, ceea ce poate să pună într-o nouă lumină viața social-economică a acestor meleaguri.

NOTE

¹ B. Hóman, *Magyar pénztörténet 1000–1325*, Budapesta, 1916, p. 409; idem, *A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában*, Budapesta, 1921, p. 76, 93. În completare-rectificare, vezi P. Engel, *Századok*, 1, 1990, p. 25–26, 29, 33, 36, 39–42, 44–47 și notele 66–68, 58–61.

² A. Schulek, *NK*, 25, 1926, p. 140–141.

³ L. Huszár, *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*, Budapesta, 1995, p. 10.

⁴ Cf. F. Pap, *ActaMN*, 22–23, p. 607; idem, *NK*, 92–93, p. 56 și nota 26; idem, *NZ*, 102, 1986, p. 178.

⁵ P. Engel, *op.cit.*, p. 48–49, 53, 60, 65–66, 68.

⁶ C. Suciú, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I (A–N), București, 1967; II (O–Z), București, 1968.

⁷ *Ibidem*, II, p. 175.

⁸ *Ibidem*, I, p. 195 (Dejan), 119 (Cadar) și II, p. 35 (Pescari, astăzi Coronini).

MONETARY CIRCULATION IN TRANSYLVANIA AND BANAT (XIVth–XVth CENTURIES)

ABSTRACT

Based on an unpublished repertory of the XIVth–XVth centuries coin hoards discovered in Transylvania and eastern (Romanian) Banat, the author describes the monetary circulation in the region. The analyses begin with the monetary reform of Carol Robert from 1323 and end with that of Mathias I from 1467 (1471 for the gold coins). The main coin that circulates in the area was that of the Hungarian kingdom. We also find coins struck in other countries from the Balkans or the Central Europe (Serbia, Czechia or Slavonia) and just a single one from Venetia. Excepting three cases, the coin hoards confirm what we know from the written sources about the beginning of the settlements in which they were found.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Table I. Coin hoards from Transylvania and the eastern Banat with issues of the 1323–1467 (1471) period.